

Sanat ve İktidar!

Gün Zileli

03.07.2022

Sanat, özellikle 19. yüzyıldan itibaren iktidarlara ve egemen sistemlerle çatışma içinde olmuştur. İktidar ya da egemen düzenler, sanatı şu ya da bu şekilde denetimleri altına almaya, dahası kendilerinin hizmetine sokmaya çalışmışlardır. Doğası gereği özgürlükçü olan sanat ise, bu denetim ve baskıyla şu ya da bu şekilde çatışmıştır.

19. yüzyılın kadim imparatorlukları, sanatı kendi düzenleri için kullanma şanslarının pek olmadığını bildiklerinden, en azından onun kendilerine vereceği zararı en aza indirmek amacıyla, gizlisi saklısı olmadan sansür yoluna gitmişlerdir. Örneğin, Çarlık döneminde bütün edebiyat ya da tiyatro eserleri yayınlanmadan ya da sahneye konmadan önce, imparatorluğun Çarlık Kurulu'nun denetiminden geçmek zorundaydı. Sansürün denetiminden geçemeyen eserler yayınlanamaz ya da sahnelenemezdi. Bunun olabilmesi için, yazarların eserlerinden, sansürün geri çevirdiği bölümleri çıkartmaları zorunluydu. Bu noktada kadim devletin, çağdaş devletlerle kıyaslandığında daha az ikiyüzlü olduğu düşünülebilir. Devlet, çıkarlarına aykırı gördüğü eserleri sansürlendiğini açıkça ilan etmektedir. Hatta, Abdülhamit'in, sürgüne yolladığı muhaliflerine, sürgün yerlerinde dergi yayınlamaları için para yardımı yaptığı bile söylenir.

20. yüzyıldaki, özellikle 1920-30'larda yaygınlaşan çağdaş totaliter devletlere gelirsek, bu tür dev-

letlerde devlet sansürünün yerini doğrudan devlet tekelciliğinin aldığını görürüz. İtalya, Almanya vb. gibi faşist devletlerde ve Sovyetler Birliği'ndeki gibi "sosyalist" adlı totaliter devletlerde devletin istekleriyle ya da çıkarlarıyla şu ya da bu şekilde uyuşmadığına karar verilen sanat eserleri doğrudan yasaklanır, yazarlar açlığa mahkûm edilirdi. Dahası, Stalin rejiminde bu yasak, en bilinenleri Meyerhold, İsaac Babel, Mandelştam olan yüzlerce tiyatrocu, yazar ve şairin öldürülmesine kadar uzanmıştır. Totaliter rejim, muhalif olduğunu düşündüğü sanatçıları ölüme gönderirken, "Yalnızca devletin resmi şairleri iyi yaşıyordu. Rostov Sarayı'ndaki yerinde Yazarlar Birliği güçlüydü; Rejim'in dostlarına daireler, daçalar, arabalar tahsis ediyordu." (Vénus Khoury-Ghata, *Marina Tsvetayeva ya da Alabuga'da Ölmek*, çev: Ayşenaz Cengiz, YKY, 2022, s. 20)

Rejimin ideolojisine uygun olmadığına karar verilen eserler mutlak bir şekilde yasaklanmıştır. Sovyetler Birliği'nde bunun çok sayıda örneği vardır ama burada Franz Kafka'nın bütün eserlerinin Sovyetler Birliği'nde ve bütün Doğu Avrupa rejimlerinde yasaklandığını, John Steinbeck'in *Bitmeyen Kavg*a kitabının ancak Gorbaçov döneminde, 1988 yılında basılabildiğini belirtmekle yetineyim.

Günümüzde, Kuzey Kore ve ÇHC gibi totaliter rejimlerin dışında pek fazla totaliter rejim kalmadığı

söylenebilir. Kuzey Kore değil ama ÇHC bile artık total denetimden, kadim imparatorlukların sansür yöntemine dönmüş gibi görünmektedir. Bu, rejimin totalitarizminde bir gevsemeye de tekabül eder.

Günümüzde daha yaygın olan otoriter rejimlerde ise, sanat ve yazarlar üzerindeki denetim, bir yandan kapitalist piyasanın “görünmez eli” aracılığıyla, bir yandan da otoriter devletin, yasaklama, tecrit etme ve korkutma mekanizmalarını yürürlüğe sokmasıyla yürütülmektedir. Yani otoriter devlet, egemen kurumları aracılığıyla, sanatçıya, “ya benim koyduğum kural ve ölçütlere uyarsın ya da eserini yayınlatsan bile istediğin gibi yayamazsın” demektedir. Doğrudan polis baskısı da zaman zaman yürürlükte olmakla birlikte, ödüllendirme ve cezalandırma görevini yerine getiren aracı kurumların sanatçının önüne kurduğu baraj daha ön plandadır. Sonuç olarak, devletin ve sistemin onay vermediği eserler toplumda yayılmak için kendilerine uygun mecralar bulamazlar. Akış kanalları tıkanan kapalı göller gibi kuruyup gitmeye mahkûm edilirler.

Tabii, bu da sonuç olarak, sanat eserlerinin kalitesinin düşmesine yol açar. Otoriter rejimin ya da piyasanın taleplerine uymayan eserlerin kendini ifade olanaklarının kısıtlanması (basılamaması ya da basılsa bile, piyasa ve baskı nedeniyle kendini kısıtlı ölçüde duyurabilmesi veya duyurusunu yeterince ya-

pamaması, uygun sahnelerde oynanma olanağı bula-
maması) eseri dar alanlara hapsederken, rejimin ve
piyasanın önünü açtığı eserler, hiç de hak etmedik-
leri bir ilgiye mazhar olabilirler.

Son iki yüz yıla şöyle bir kuşbakışı baktığı-
mızda, bütün bunların içinde en tercih edilir olanın,
kadim devletlerin sansürü olduğunu düşünme
eğilimindeyim. Çünkü, birincisi, kadim devlet, diğer
baskıcı yöntemlere göre, kendini daha açıkça ortaya
koymaktadır. Eserin kısıtlanması sorumluluğunu
üzerine almaktadır. İkincisi, sanatçıya, sansürü
atlatma (“çalıyı dolanarak geçme”) şansı vermek-
tedir. Sanatçı, sansürün geri çevirdiği bölümü,
daha üstü kapalı ve metaforik anlatımlarla yeniden
yazma ve sunma şansına sahiptir. Sansürü bir kere
atlattığınızda artık önünüze başka kapalı kapılar
çıkma olasılığı iyice azalmış olacaktır.

Bu “kapı” metaforu iyi oldu aslında. Sansürlü
kadim rejimler sadece devasa bir kapıdan ibarettir.
Onu aşabilirseniz önünüzdeki yolda rahatça ilerleye-
bilirsiniz. Otoriter rejimlerde ise görünürde bir kapı
(sansür) yoktur ama ilerleyeceğiniz yol, her an içine
düşme ihtimali olan kazıklı tuzaklarla doludur. Tota-
liter rejimlerde ise önünüzde ne kapı ne de yol vardır.
Cesaretiniz, orta yere dikilmiş koca bir darağacı ile
“ödüllendirilecek”tir.

Anarşist Kütüphane

Gün Zileli
Sanat ve İktidar!
03.07.2022

05.07.2022 tarihinde şuradan alındı: gunzileli.net

tr.anarchistlibraries.net